

Особливості допиту неповнолітніх свідків та потерпілих

*Гончарова І., студентка групи Ю-85 СумДУ
Науковий керівник – Ільченко О.В.,
викладач кафедри права СумДУ*

Така слідча дія, як допит, досить часто практикується у процесі розслідування більшості кримінальних справ, у процесі якої слідчий отримує від допитуваних (свідка, потерпілого, підозрюваного або обвинуваченого) словесну інформацію про обставини злочину й інші факти, що мають значення для встановлення об'єктивної істини та забезпечення правильного застосування закону.

Виходячи з положень чинного Кримінально-процесуального кодексу України такий вид слідчої дії, як допит свідка, потерпілого є однією з найпоширеніших. Адже саме з цих осіб починається процес збирання доказів, у результаті якого здобувається і перевіряється значна частина відомостей про злочин, встановлюються мотиви, мета, а також умови, за яких він відбувся та які сприяли його скоєнню [1, с. 1].

Тактика та процес проведення допиту має ряд особливостей. Оскільки проведення допиту вимагає не тільки знань вимог кримінально-процесуального закону, а й уміння творчо використовувати різні законні заходи, прийоми та способи впливу на особу з урахуванням її індивідуальних, вікових та інших особливостей. Саме врахування вікових особливостей під час допиту неповнолітніх свідків та потерпілих має низку ознак, на які слід звернути увагу. Знання цих особливостей має велике значення для обрання прийомів встановлення психологічного контакту, вибору режиму проведення допиту.

Так, однією з основних особливостей при підготовці та проведенні допиту неповнолітнього свідка чи потерпілого слідчим – є правильність використання заходів і методів для встановлення зв'язку з допитуваною особою. Саме тому Ганс Грос вважав: «Свідок невмілому слідчому або нічого не розповість, або розкаже несуттєве, або зовсім невірне, і той же свідок дасть досить правдиві, точні і докладні свідчення тому слідчому, який зуміє заглянути в його душу, зрозуміти його і зуміти з ним зійтись».

Вік, починаючи з якого неповнолітній може виступати на допиті як свідок або потерпілий, у кримінально-процесуальному законодавстві не визначений. У п. 3 ст. 69 КПК лише вказано, що не можуть бути допитані як свідки особи, які згідно з висновком судово-психіатричної чи судово-медичної експертизи через свої фізичні або психічні вади не можуть правильно сприймати факти, що мають доказове значення, і давати показання про них.

Вивчення судової практики свідчить, що з метою забезпечення дотримання захисту прав та законних інтересів неповнолітнього свідка чи потерпілого, сприяння слідчому, суду в отриманні повних і достовірних показань неповнолітнього шляхом встановлення з ним психологічного контакту, як правило, органами досудового слідства, судами залучається під час допиту неповнолітнього один або декілька педагогів [2, с. 293].

Так, КПК України передбачає, що присутність педагога є обов'язковою вимогою при допиті неповнолітніх віком до 14 років, а також за рішенням слідчого – при допиті неповнолітніх віком до 16 років. Присутність лікаря при допиті неповнолітнього свідка, потерпілого віком до 16 років може бути визнана слідчим необхідною в разі відсталості у фізичному чи розумовому розвитку допитуваного, його хворобливості.

Серед вчених панує думка, що неповнолітні особи (якщо вони є свідками у кримінальній справі) мають викликатися на допит тільки у крайніх випадках, коли без їх показань неможливо встановити істину у кримінальній справі, бо допит може негативно вплинути на їх психіку. В інших випадках, коли немає крайньої необхідності допитувати неповнолітнього, тобто у матеріалах справи є достатньо доказів і можна обійтись без допиту неповнолітнього, його виклик є недоцільним. Така позиція свідчить про визнання вченими за неповнолітніми особами особливого статусу.

Важливим питанням підготовки до допиту неповнолітнього є вибір доцільного місця і обстановки допиту, які повинні імпонувати допитуваному, та провести його найефективніше. По-перше, слідчому, що проводить таку слідчу дію необхідний окремих кабінет. По-друге, доцільним є складання плану допиту неповнолітнього із зазначенням даних, які необхідно врахувати в ході допиту, кола учасників допиту та основних запитань з послідовністю їх

постановки. По-третє, надзвичайно важливим видається встановлення вищеназваного психологічного контакту, що полягає у наявності психологічної атмосфери, яка виявляється в оточуючій обстановці, та надання повних і правдивих показань [3, с. 332].

До початку допиту педагогу, лікарю, законним представникам роз'яснюється їх обов'язок бути присутніми при допиті, а також право викладати свої зауваження і з дозволу слідчого задавати свідкові чи потерпілому запитання. Питання, поставлені свідкові чи потерпілому законними представниками, педагогом або лікарем, і їх зауваження заносяться до протоколу. Слідчий має право відвести поставлене запитання, але відведене запитання повинно бути занесене до протоколу [4, с. 603].

Присутність батька, матері чи інших законних представників неповнолітнього має сенс лише тоді, коли вони не є приховувачами злочину, не притягуються самі до відповідальності і не можуть негативно вплинути на свідка та його показання. Перед викликом законного представника до участі в допиті слідчий повинен з'ясувати, чи не є він особисто заінтересованим в показаннях неповнолітнього і які між ними стосунки.

Перед допитом слідчий може порадитись з педагогом, лікарем, законним представником з приводу тактики ведення допиту, формулювання і послідовності постановки запитань неповнолітньому, які запитання доцільно поставити їм самим. Слід також враховувати, що неповнолітній свідок чи потерпілий, як правило, легше, ніж дорослий, піддається навіюванню, схильний до фантазування і швидше втомлюється, стає неухважним. Тривалість допиту неповнолітніх свідків, потерпілих повинна визначатись не тільки завданнями, які поставлені перед правоохоронними органами, але перш за все індивідуально-психологічними віковими особливостями допитуваних. Через те його допит не повинен бути дуже тривалим, іноді необхідні перерви в допиті [5, с. 314].

Присутність зазначених осіб може сприяти захисту його законних інтересів, встановленню з ним психологічного контакту і отриманню повних і правдивих показань. Тактичні прийоми, що слід застосовувати в процесі допиту залежать від особистості підлітка. У випадку допиту розбещених і недисциплінованих неповнолітніх, необхідно проявляти серйозність і суворість і, навпаки, якщо допитуваний є сором'язливим, невпевненим – слід підбадьорити та заохотити його [6, с. 136].

Свідок та потерпілий, який не досяг шістнадцятирічного віку, про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань та за завідомо неправдиві показання за статтями 384 – 385 КК України він не попереджається. Йому лише роз'яснюється обов'язок говорити на допиті тільки правду. Отже, законодавець також надає певні переваги неповнолітнім особам.

Показання неповнолітнього свідка та потерпілого у протоколі допиту слід записувати простими, зрозумілими йому реченнями, з урахуванням особливостей його мови. Щоб зайвий раз не викликати його на допит, доцільно з метою повної і точної фіксації перебігу і результатів допиту застосувати стенографування, звукозапис чи відеозапис [5, с. 314].

Як підсумок можна сказати, що проведення допиту цієї категорії осіб обумовлюється віковими особливостями її психіки, що впливають на характер сприйняття, запам'ятовування та відтворення допитуваними обставин кримінальної справи. Слід зауважити, що при проведенні допиту неповнолітніх, можна досягти ефективного результату тільки у разі врахування усіх істотних особливостей та належної підготовки до відповідної слідчої дії. Однак, допит неповнолітніх як свідків так і потерпілих повинен мати місце лише у крайніх випадках.

Список використаних джерел

1. Басиста І.В. Особливості допиту неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості / І.В. Басиста, С.О. Пришляк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – №2. – С. 1-8.
2. Михайлова І. Участь педагога (психолога) у кримінальному провадженні: питання теорії та практики / І. Михайлова // Право України. – 2011. – №2. – С. 291-298.
3. Баранчук В.В. Поняття та ознаки психологічного контакту в процесі допиту / В.В. Баранчук // Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць. – 2009. – №17. – С. 326-332.

4. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України. / В.М. Тертишник– К.: А.С.К., 2007. – 1056 с.
5. Коваленко Є.Г. Кримінальний процес України: Підручник / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
6. Шмиголь Т. Особливості тактики проведення допиту при розслідуванні злочинів, учинених неповнолітніми / Т. Шмиголь // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 8. – С. 134-137.